

УДК 94(100)“1914/1918”(048.83)

DOI 10.7251/SIC0219181R

ЛУЧИЈАН БОЈА,
*ПРВИ СВЕТСКИ РАТ: КОНТРОВЕРЗЕ,
ПАРАДОКСИ, РЕИНТЕРПРЕТАЦИЈЕ*

(Прометеј, Нови Сад, стр. 112)

Историчари, који су дуго времена Први свјетски рат посматрали стриктно из конфликтуалног угла, настојећи да докажу праведност своје државе и нације, а кривицу других, нису успјели да дају одговор на низ контроверзних и осјетљивих питања. Међутим, модерне свјетске историографије започеле су потрагу за отворенијим приступом, протканим са мање предрасуда и анимозитета, који ће бити прихватљивији за све учеснике у сукобу. У тај опус историјског преосмишљавања свакако се убрајају и дјела Лучијана Боје, који данас спада међу најплодније и најчитаније румунске историчаре, али и међу најцјењеније европске интелектуалце. Завршио је Историјски факултет Букурешког универзитета, гдје је, захваљујући испољеним способностима и интересима за ту науку, задржан и остао да ради, све до пензионисања. Написао је тридесетак књига, од којих су многе доживјеле више издања, а неке су преведене и објављене на више страних језика. По много чему неконвенционалан аутор, Боја се највише истиче по смјелим историјским тумачењима, често опречним према оним устаљеним традиционалним и националистички пристрасним. Због тога су његове књиге често теме разних полемика, али

и мете многих критика. Књига-есеј, *Primul Razboi Mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretari* објављена је 2014. године у оквиру серије *Боја* коју издаје једна од најугледнијих румунских издавачких кућа, *Хуманитас*, а већ следеће године преведена је на српски језик.

У *Преговору* аутор истиче да у овом дјелу не нуди „потпуну“ историју, већ низ тумачења везаних за неколико важних питања о Великом рату. Ослањајући се понекад на „игру могућности“, објашњава да такав приступ често није по вољи историчара, јер отвара прозор ка „фиктивној историји“, која се у одређеном тренутку одваја од „реалне историје“. Настojeћи да помогне читаоцу да се лакше снађе у вртлогу ондашњих догађаја, Боја у другом дијелу књиге прилаже *Кратку хронологију* Првог свјетског рата.

У првом поглављу, *Катастрофа која се могла избећи*, као и што сам назив упућује, румунски историчар настоји одговорити на питање зашто су адути рата на крају однијели превагу над адутима мира. Јасно је да „крупни узроци“ рата леже у снажним противрјечностима између европских велесила, доспјелим у стање екстремне напетости. Фокусирајући се само на те узроке, намеће се увјерење да би до рата дошло и да није било Сарајевског атентата. Инцидент другачије природе довео би до другачијег редослиједа догађаја. Међутим, рат није био директан и неизбјежан резултат „крупних узрока“. Боја указује и на многобројне адуте мира, истичући социјализам као „пацифистички“ интернационални покрет, који је играо битну улогу у многим државама. Сматрајући да се рат могао спријечити, он тврди да је до његовог почетка довела сложена комбинација непредвиђених догађаја и несрећних одлука, испреплетених са одређеним историјским факторима, као што су визија о неизбјежном, нужном и кратком рату. Национална идеологија, заступљена међу мањим државама, као и међу већим, мирила се са логиком рата, тако да се на крају национализам показао ефикаснијим од интернационализма, а склоност конфликту снажнија од жеље за миром.

У другом поглављу (*Виновници*) аутор настоји уравнотеженијим тумачењем указати да нико не може бити у потпуности ослобођен кривице за избијање рата. Међутим, он не пориче да су главни кривци (Аустро-

угарска и Њемачка) сами себе идентификовали објавама рата. Радикалним тезама њемачког историчара Фрица Фишера о њемачкој кривици за рат (стр. 28) почео је низ жучних расправа и нових истраживања о питању узрока Првог свјетског рата. То питање је остало отворено до данас, а у том контексту Боја настоји објаснити у чему се састојала кривица, већа или мања, осталих држава у механизму који је довео до почетка Великог рата.

На почетку поглавља *Могућа победа Њемачке* Боја говори о колосалном проблему у њемачкој државној политици, прецизније, о малој групи људи око кајзера Вилхелма II који су ту политику уобличавали и усмјеравали према властитом нахођењу. У току рата власт је постала ауторитарнија, а војни врх је, августа 1916. практично завео војну диктатуру. Аутор истиче да је управо одлука војних кругова о неограниченом подморничком рату убрзала улазак САД-а у конфликт. На тај начин Нијемци нису могли искористити предност коју су створили побједом на Источном фронту. По румунском историчару, одложени ангажман САД-а, након изbacивања Русије из рата, довео би Британце и Французе у тежак положај и повећао шансе Њемачке да постигне побједу или да склопи „бијели мир“ по принципу *Uti possidetis*.

У четвртом поглављу (*Румунија: ... толико среће...*) Боја критички анализира одлуку Јонелуа Братиануа да увуче државу у рат, истичући да је он „увалио земљу у катастрофу несагледивих размјера, а једино оправдање му је било да ће на крају тријумфовати Антанта“ (стр. 60). Трансилванија и Буковина су биле привлачне награде за тадашњег премијера. Румунија је, иронично, првобитно припојила Бесарабију, која је припадала њеној савезници Русији, а да би парадокс био потпун, та територија је присаједињена након катастрофалног пораза и потписивања мира с непријатељима, марта 1918. године. Послије пораза Русије, услиједили су порази Аустроугарске и Њемачке, а Румунија је, и сама поражена, али на страни побједница, проширивала своју територију, најприје добијајући Буковину, а затим и Трансилванију.

У поглављу *Версајска правда и неправда* Боја се осврће на Версајски систем који је понудио полазну тачку за консолидацију националног профила у корист већих нација. Нестанком Двојне монархије, сав терет свалио се на Њемачку. Аутор истиче да је Њемачкој учињена неправда када јој је ускраћена примјена начела на којима се градио мир, а на основу којих би јој биле присједињене Аустрија и Судетска област. Са друге стране Трансилванија, која је била „у мањој мјери румунска, него што је Аустрија била њемачка“ (стр. 82) припојена је Румунији. Поглавље завршава тезом да Версајски систем није створио чисто националне државе, те да је омогућио само привидну равнотежу снага која није могла дугорочно обезбједити мир.

У посљедњем поглављу (*Последице*) аутор указује на то да се нагло успостављена демократија на неприпремљеном тлу показала као изузетно ризичан експеримент. Као продукт дводеценијске демократске ере појавио се тоталитаризам, у различитим формама. Ипак, најкобнија посљедица била је појава нацизма, који је настао на њемачком тлу као продукт Великог рата. По румунском историчару, реваншизам Њемачке под вођством Адолфа Хитлера у условима поремећене европске равнотеже непосредно је довео до сљедећег свјетског рата, који ће по обиму и страхотама превазићи претходни. У историји је мало крупних догађаја који су међусобно толико тијесно повезани као два свјетска рата, а са друге стране мало је догађаја чији је утицај на свијет достигао њихов опсег.

Боја нам је у овом дјелу дао синтетизован и општи преглед једне од најпотреснијих драма новије историје. Сводећи фактографију на минимум, као и библиографске јединице, притом се често окрећући алтернативи у „теоријској равни историје“, он даје преглед и критичку оцјену главних ставова формулисаних о кључним аспектима Првог свјетског рата. Осим тога, кроз ово дјело аутор настоји указати и на промјене које су се догодиле кроз посљедњих неколико деценија у водећим европским историографијама, гдје је окретањем уравнотеженијим приступима контроверзнијим питањима омогућено да се ублажи ретроспективно и историја, која је некада била драматизована у конфликтном духу.